

LLENGUA I NOVES MIGRACIONS: LES EXPERIÈNCIES CANADENQUES I LA SITUACIÓ A CATALUNYA¹

Albert BASTARDAS I BOADA

Departament de Lingüística General de la Universitat de Barcelona
i Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació (CUSC)

The abstract can be found at the end of the article.
Resumen al final del artículo.

1. INTRODUCCIÓ

Catalunya registra amb força creixent des de fa uns quants anys un nou fenomen migratori, ara no procedent d'altres àrees lingüístiques d'Espanya —com els tinguts durant el segle xx— sinó de zones i països distints, en especial de l'Àfrica i també, més recentment, de l'Europa de l'Est i de l'Amèrica Llatina. La situació sociolingüística de la Catalunya actual, fruit d'una llarga etapa de dictadura anticaltalana i dels grans processos migratoris intraestatals que van tenir lloc durant aquest temps, no pot presentar encara del tot les condicions estructurals habituals que fan que, en una gran majoria de casos, les persones que es desplacen s'adaptin —elles o els seus descendents— a la llengua i a la cultura històriques del país receptor. Vol dir això que, si la dinàmica sociolingüística catalana presentava ja un alt grau d'incertesa a causa dels esdeveniments del segle passat, els que s'albiren avui per al segle actual podrien augmentar encara més el grau de complexitat ja existent.

Atès que les previsions per al futur immediat, tant demogràfiques com econòmiques, no fan pas pensar que els nous fluxos migratoris disminuiran o cessaran, sinó que, ans al contrari, podran tendir a augmentar i a conso-

1. Aquest text és un primer fruit de la recerca duta a terme al centre d'excel·lència RIM-Research on Immigration and Integration in the Metropolis de la Simon Fraser University (Vancouver, BC), pertanyent a la xarxa internacional «Metropolis» sobre les migracions i les ciutats en procés de canvi. L'estada comptà amb un ajut per a la recerca a fora de Catalunya (2001) del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya.

lidar-se, sorgeix clarament la necessitat urgent de pensar rigorosament el nou fenomen, i de dissenyar actuacions intel·ligents i eficaces per part dels poders públics i de la societat catalana en conjunt, que puguin conduir l'evolució del procés cap a la cohesió social i cap a la integració lingüística i cultural.

Tot i que, malgrat la manca de poder polític autònom durant la major part del segle passat, la societat catalana va reflexionar sobre les grans migracions intraestats i el fenomen va ser teoritzat i parcialment estudiat, la nova situació presenta peculiaritats específiques que la poden fer distinta respecte d'aquests fenòmens migratoris anteriors. Així, malgrat que, a diferència de les migracions del segle xx, les actuals arriben a un país amb un grau important d'autonomia política, i amb clares accions en curs de recuperació de la llengua pròpia, la composició demolingüística d'aquest i els mateixos usos lingüístics del castellà, enormement presents encara en les organitzacions econòmiques i mediàtiques privades, configuren un cas d'evolució incerta i insegura quant al procés d'adaptació cultural de la població nouvinguda. Dit clarament, l'evolució dels nous immigrants podria anar més cap al castellà que cap al català, amb la qual cosa la minorització lingüística del grup d'origen autòcton no disminuiria sinó que encara augmentaria.

Sembla, per tant, pertinent, que aquest problema sigui estudiat amb prestesa i alhora amb rigor i profunditat per tal de poder entendre'l molt més clarament i d'impulsar i ajudar els poders públics en l'adopció d'actuacions imaginatives i eficaces que promoguin l'adaptació lingüística dels nous migrants no només cap al castellà —prevalent encara a Catalunya com a idioma intergrupals— sinó també, i de manera preferent, cap al català, la llengua històrica del país.

La comparació de les situacions que pretenem entendre amb les d'altres casos en què hi juguïn, si no tots, alguns dels factors similars, és sempre una eina heurística útil i productiva, teòricament i pràcticament. El Canadà presenta no només fenòmens migratoris constants i intensos sinó també una diversitat lingüística interna important, i alhora una preocupació de societat civilitzada i culta per conèixer els mecanismes i les dinàmiques dels processos socioculturals, que permeti l'acció de les seves institucions democràtiques sobre el curs evolutiu dels fenòmens. Fruit d'aquest debat va ser l'adopció de la política de *multiculturalisme* respecte de la immigració, que ha guiat i guia l'actuació dels poders públics canadencs, que pretén, alhora, el reconeixement i l'acceptació adequats de les cultures de les poblacions migrants i la seva integració harmònica en la societat canadenca. El coneixement, doncs, de les situacions, polítiques i dinàmiques

sociolingüístiques canadenques pot ajudar a comprendre molt millor la problemàtica del cas català i a orientar les mesures d'intervenció que des dels poders polítics i des de la mateixa societat catalana calgui adoptar.

2. LLENGUA I IMMIGRACIÓ AL CANADÀ: TRETS GENERALS

El Canadà és clarament un país d'immigracions històriques sobreposades. La configuració de la societat canadenca actual és, com sabem, fruit dels desplaçaments inicials de poblacions provinents de la Gran Bretanya i de França, a les quals es van anar afegint primer noves migracions també europees i després ja d'altres parts del planeta, tot deixant en clara minoria les poblacions originàries que habitaven el territori abans de l'arribada dels europeus.

Així, en els segles XIX i XX els immigrants eren encara fonamentalment d'origen europeu. Abans del 1960 procedien predominantment del Regne Unit, França, Alemanya, Itàlia i Grècia, i de l'Europa de l'Est. El 1962 Canadà va canviar la seva política d'immigració i va fer el país més accessible a persones d'origen no europeu. En els anys vuitanta ja la meitat d'immigrants venien d'Europa i l'altra meitat de països del dit *tercer món* (Àfrica, Amèrica del Sud, Antilles) o d'Àsia. Aquesta diversificació va arribar al punt culminant els anys noranta, quan el nombre d'immigrants d'Àsia va superar el dels arribats d'Europa. Aquesta immigració contemporània és, doncs, culturalment i ènicament heterogènia i es concentra fonamentalment a les àrees de Toronto, Mont-real i Vancouver.

Entre 1951 i 2000 van instal·lar-s'hi prop de 8.000.000 de persones procedents d'altres llocs del món. Des de 1990 una mitjana de 230.000 persones anuals hi han estat admeses. D'acord amb el cens de 1996, el percentatge de gent nascuda a fora del país arribava al 15 %, tot i que en les grans ciutats canadenques —especialment a Ontario i a les províncies de l'oest— aquesta proporció és més alta i fàcilment es mou a l'entorn del 20 %.

Tots aquests fenòmens migratoris es donen en un marc conflictiu pel que fa a les relacions entre els dos grans grups etnicolingüístics que van fundar el Canadà modern, els pobladors d'origen britànic i els d'origen francès, aquests darrers proporcionalment minoritaris respecte dels primers d'ençà del primer terç del segle XIX. Posteriorment a aquest període, la immigració va jugar a favor del creixement del Canadà anglòfon més que no pas del francòfon, que es va haver de refiar bàsicament de la seva taxa de fertilitat. Des de la segona meitat del segle XIX, doncs, el nombre de francòfons respecte del conjunt canadenc ha anat disminuint. Les persones

que ara declaren el francès com a llengua *materna* representen una mica menys d'un quart de la població canadenca, comparat amb el 29 % de 1951. Els qui declaren que és l'anglès van ser el 60 % el 1996, i els qui diuen que tenen altres llengües primeres van passar del 12 % el 1951 al 16 % el 1996. Els pobles amerindis autòctons —el 3,4 % del conjunt de la població canadenca— van triar una de les seves cinquanta-dues llengües com a *materna*, tot i que la gran majoria parla anglès com a llengua habitual, excepte algunes comunitats a Quebec que han adoptat el francès.

Els francòfons estan molt concentrats a Quebec. De fet, només el 7,7 % viu a Ontario, el 3,6 % a Nova Brunsvic, i el 3,5 % a la resta del país, fet que va produint una pèrdua progressiva de l'ús d'aquesta llengua a fora de la província majoritàriament francòfona (vg. Bastardas 1999). A Quebec el 84 % de la població parla francès a la llar, mentre que a Nova Brunsvic és el 30 %. A la resta de les províncies els percentatges són molt menors.

Malgrat aquesta majoria francòfona a Quebec, el nombre de ciutadans que usa l'anglès a casa és més alt que el dels qui el declaren com a llengua *materna*, fet que indica que, malgrat la seva situació demolingüística minoritària en aquella àrea i la política lingüística francesitzadora del Govern quebequès, l'anglès encara hi guanya parlants. Aquest guany de parlants d'origen al·loglot² per a l'anglès és el que permet l'augment de la minoria anglòfona a Quebec, mentre que, en canvi, no ocorre el mateix amb les minories francòfones a la resta del Canadà, les quals, com ja hem dit, perden progressivament efectius de llengua primera.³ Segons les dades del cens de 1996 hom pot estimar en un 24 % el creixement de la comunitat anglòfona a Quebec a causa de la integració de persones que han adoptat l'anglès com a llengua de comunicació a la llar.

Tot i això, la política lingüística del Govern federal ha anat aconseguint el creixement del bilingüisme —coneixement de l'anglès i del francès— des de 1960. Avui un 17 % de la població canadenca declara que és *bilingüe*. De fet, però, molt d'aquest bilingüisme es dona a Quebec mateix, on el 38 % de la població es declara bilingüe. Si deixem Quebec de banda, la taxa de bilingüisme baixa al 10 %. La tendència, però, pot ser de creixement, ja que els cursos d'immersió en francès en els nivells primari i secundari són cada vegada més populars a fora de Quebec. El nom-

2. *Allophones* en la terminologia quebequesa. El terme es refereix a les persones que tenen com a llengua adquirida en primer lloc una altra de diferent tant del francès com de l'anglès.

3. A fora de Quebec hi havia entorn d'un milió de persones de llengua primera francesa, però només 650.000 van declarar el 1996 que usaven el francès a casa, fet que fa pensar en una anglització de la generació següent (vg. LANGLOIS 2000).

bre d'estudiants va pujar de 20.000 el 1976 fins a 250.000 el 1990 (vg. Langlois 2000: 10).

Gairebé el 80 % d'1.039.000 immigrants que van arribar al Canadà entre 1991 i 1996 van declarar una llengua no oficial com a llengua *materna*. Més de la meitat d'aquests immigrants provenien d'Àsia i de l'Orient Mitjà. El xinès era la llengua primera de gairebé un quart d'aquests immigrants recents, mentre que l'àrab, el punjabi, el tagalog, el tamil i el persa sumaven una altra cinquena part.

El xinès ha experimentat un gran creixement des dels anys vuitanta a causa dels desplaçaments migratoris des de Hong Kong i de la República Popular de la Xina. Entre 1991 i 1996 el nombre de persones que van declarar tenir el xinès com a llengua primera va augmentar el 42 % fins a 736.000 (vg. Statistics Canada 1997), cosa que ha fet passar aquesta llengua —o més aviat, conjunt de varietats— al primer lloc de les llengües no oficials al Canadà (2,6 % de la població).

3. DISCURS I POLÍTIQUES

La visió que dels fenòmens migratoris es té al Canadà no pot dissociar-se de la pròpia història del país. Fruit de la colonització britànica i francesa, sobreposada als pobles amerindis autòctons, el Canadà actual reté clarament els seus orígens extraterritorials. Les successives migracions europees van ser vistes amb naturalitat en un país enormement espaiós, encara avui amb grans àrees sense poblar.

El fet de la diversa presència de grups culturalment i lingüísticament distints dels col·lectius colonitzadors inicials no ha tendit a ser vist, en general, com un factor negatiu. I tampoc avui, amb les noves onades de migracions d'origen no europeu, les representacions sobre les migracions no són, majoritàriament, negatives, en un país en què en el cens de 1996 més d'un 43 % de la població declarava que procedia d'almenys un origen no britànic, francès, canadenc o aborígen (Canadian Heritage 2000: 1). Així, per exemple, més de dos terços dels canadencs creuen que el fet de la diversitat de la seva població és un avantatge competitiu en l'economia global, i els joves —sembla que encara més entusiastes— declaraven en un 96 %, en una enquesta de 1999, el seu acord amb la frase «és bo que el Canadà tingui gent de diferents orígens racials» (Canadian Heritage 2000: 3). Tot i això, altres enquestes poden no donar resultats tan favorables. Per exemple, les respostes a la pregunta de si voldrien veure més, menys o el mateix nivell d'immigració al Canadà, eren del 8 % per a la primera opció,

del 57 % per a la segona i del 33 % per a la tercera (Majhanovich 1996: 2). En conjunt, però, als mateixos canadencs els agrada molt de presentar-se com una societat oberta, tolerant i acollidora, autorepresentació que ha afavorit, com ara veurem, determinats discursos i actuacions oficials en favor de la pluralitat cultural.

Des del punt de vista polític, la tensió històrica entre els dos grans grups colonitzadors —anglòfons i francòfons lingüísticament parlant— ha marcat la necessitat de disposar d'un discurs que reconegués la diversitat cultural i lingüística primigènia del Canadà. Dins d'aquest marc, aleshores, és on s'ha avançat en la construcció de la ideologia oficial del *multiculturalisme*, que ara abraça també els grups aborígens i, tal com són allí anomenades, les *minories visibles*⁴ culturalment distintes. La consagració d'aquesta ideologia oficial té els seus precedents en les conclusions de 1963 de la Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism, i en les lleis de llengües oficials del 1969 i 1988 en què d'una manera clara s'adopten l'anglès i el francès com a llengües oficials igualitàries. A més, i d'acord amb les recomanacions de la mateixa Royal Commission, el 1971 van ser constituïts el Canadian Consultative Council on Multiculturalism i l'Ethnic Advisory Committee per tal d'assessorar el nou ministre d'Estat responsable del multiculturalisme (Majhanovich 1996: 7). Un dels objectius centrals des del primer moment va ser el de promoure la comprensió i les relacions intergrupals, tot ajudant els grups minoritaris a «mantenir les seves organitzacions ètniques i els seus símbols culturals, perquè preservar la seva identitat ètnica és considerat coherent amb adquirir una identitat canadenca i prendre part en la societat i cultura canadenques» (Burnet 1975: 209, citat a Majhanovich 1996: 8).

Ha estat, doncs, el Govern federal el principal impulsor de les polítiques de multiculturalisme. El seu compromís clar amb aquest principi ha estat consagrat en la secció 27 de la Carta de drets i llibertats de 1982, que afirma que la Carta «s'interpretarà de manera coherent amb la preservació i el desenvolupament de l'herència multicultural dels canadencs» i igualment en la Canadian Multiculturalism Act de 1988, en què explícitament es declara que és política del Govern del Canadà «a) reconèixer i promoure la idea que el multiculturalisme reflecteix la diversitat racial i cultural de la societat canadenca així com la llibertat de tots els membres de la societat canadenca de preservar, desenvolupar i compartir la seva herència cultural; [...], i) preservar i desenvolupar l'ús de les llengües altres que l'anglès i el

4. *Visible minorities*: «Una persona que pertany a una minoria visible és algú que no és aborígen i que té almenys un origen ètnic no europeu» (PENDAKUR, 2000: 5 (nota 5)).

francès tot enfortint l'estatus i l'ús de les llengües oficials del Canadà, i j) fer avançar el multiculturalisme per tot el Canadà en harmonia amb el compromís nacional amb les llengües oficials del Canadà».

El Govern federal ha anat duent a terme un seguit d'actuacions encaminades a fer realitat els objectius de la política de multiculturalisme, la qual ha adquirit distintes dimensions no purament *culturals* i, en canvi, d'orientació més social, tenint en compte les situacions reals dels immigrants i les relacions d'aquests amb la població receptora. Així, per exemple, com escriu l'actual secretària d'Estat per al Multiculturalisme: «Per a molts canadencs, acord, justícia i igualtat són valors centrals», raó per la qual «en la mesura en què hi hagi persones en el nostre país que pateixin racisme o que són marginades o excloses pel fet del seu origen racial, religió, ètnic o cultural, no tindrem els resultats que volem i necessitem» (Canadian Heritage 2000: v-vi). Així, en el darrer informe sobre la implantació de la Llei de multiculturalisme, s'assenyalen com a assumptes clau en la promoció de la igualtat d'oportunitats i de la cohesió social: a) la pobresa desproporcionada de determinats subgrups d'immigrants; b) els problemes d'acreditació professional, de reconeixement i d'igualtat de sou que tenen els immigrants altament qualificats en comparació amb la resta de canadencs d'origen blanc; c) la subrepresentació de les minories ètniques en la majoria de les institucions, professions i en els mitjans de comunicació, i d) el racisme i la discriminació contra les minories immigrants en les grans àrees urbanes (Canadian Heritage 2000: 7).

Així, els programes i les accions del Govern federal combaten els prejudicis, cerquen la igualtat i la participació socials, afavoreixen la presència mediàtica dels immigrants i impulsen emissions en les distintes llengües d'origen, cerquen la participació de les minories en la funció pública federal, promouen centres estables de recerca d'excel·lència sobre totes les temàtiques pertinents (xarxa «Metropolis»), impulsen l'adaptació dels serveis a la presència multicultural (policia, hospitals, etc.), intenten prevenir i reduir la violència familiar, etc.

La Immigration Act of Canada especifica tres objectius principals de la immigració: a) la reunificació de la família; b) complir les obligacions legals internacionals del Canadà i les tradicions humanitàries i compassives respecte dels refugiats, i c) fomentar una economia forta i viable. Així, els immigrants, que són habitualment regulats, legals, i acceptats de manera oficial, són classificats en tres diferents classes: *business immigrants* (empresaris, inversors i autònoms), *family and humanitarian immigrants* (familiars i refugiats), i *skilled worker immigrants* (treballadors qualificats immigrants), que inclou també els *assisted relatives* (familiars directes) i altres classes independents.

En aquest marc, el Canadà ha estat fins ara un dels països més laxos en les seves exigències als immigrants. Per exemple, no els demana competència en algun dels seus idiomes oficials per admetre'ls i, tot i que una vegada admesos han de demostrar que saben l'anglès o bé el francès per obtenir la ciutadania al cap de 3 anys de residir al país, no els és pas exigint un grau gaire alt d'adquisició d'alguna d'aquestes llengües oficials (DeVoretz & Werner 2000: 1).

Pel que fa concretament als aspectes lingüístics, la política federal de multiculturalisme ha promogut l'anàlisi lingüística dels censos de 1996 per tal de saber quines llengües, a part de l'anglès i el francès, són les més usades entre els electors, fet que ha dut a la publicació d'opuscles informatius per als votants en 5 llengües autòctones i 26 llengües internacionals. En aquest mateix sentit alguns serveis es van donant en més de dues llengües per tal de servir millor tots els ciutadans canadencs, com ara els de duanes i d'hisenda, els empleats dels quals parlen en més de 20 llengües. Igualment les entrevistes censals darreres han estat dutes a terme en 18 llengües aborígens i 41 d'internacionals (Canadian Heritage 2000: 27).

Atès que algunes importants competències no cauen directament en l'àmbit de la jurisdicció federal, el Govern canadenc ha hagut de tirar endavant la política multiculturalista a base d'establir convenis i subvencions en especial amb els governs de les províncies, que són, per exemple, els titulars de les competències en ensenyament. Han hagut, doncs, de ser els governs provincials i les comissions escolars els que adoptessin les mesures adequades a la política de multiculturalisme en el terreny educatiu. Algunes escoles han començat a oferir programes en les llengües de les comunitats immigrants, anomenades *heritage languages*. Aquests programes s'ofereixen principalment fora de l'horari escolar regular i, en molts casos, són duts a la pràctica per persones procedents dels mateixos grups immigrants. En altres casos, hi ha escoles que tradueixen els comunicats per als pares en diverses llengües. Per exemple, el Toronto Board of Education reconeix més de 40 llengües amb nombre important de parlants entre els pares dels seus alumnes (Levin & Riffel 1994: 2). Una altra de les passes que les escoles han fet per tal d'adaptar-se a la situació de multiculturalitat és considerar la diversitat cultural com a fet valuós que cal apreciar i que cal promoure al llarg de tot el currículum escolar.

Algunes visions crítiques sostenen, però, que la resposta de la majoria de les escoles canadenques als principis multiculturalistes és superficial. «Hi ha reconeixement de les llengües no oficials i de les cultures de les minories en la mesura en què aquestes no desafien realment l'*statu quo*, ja sigui a l'escola o més generalment», com assenyalen Levin & Riffel (1994: 2).

Difícilment, però, les escoles s'adapten a les visions altament divergents d'alguns grups sobre com viure o com veure el món, o a les exigències d'alguns col·lectius, per exemple d'origen oriental, que voldrien estàndards i tractes escolars més estrictes per als seus fills. Per altra banda, l'aplicació dels principis multiculturalistes tampoc no és exempta de debat i crítica, en especial en el nivell provincial, on pot esdevenir afer electoral i objecte de contestació per part de grups en desacord, d'orientació conservadora, com ha ocorregut, per exemple, a Ontario.

Pel que fa a la qüestió de l'ensenyament de les llengües del país als immigrants, aquesta sembla ser una qüestió més aviat deixada a la responsabilitat dels mateixos migrants que no pas vista com a responsabilitat directa de l'estat canadenc. Tot i així, el Govern canadenc informa —per exemple, al seu web— de la necessitat de ser capaç de parlar o bé anglès o bé francès per tal de poder esdevenir ciutadà canadenc i, en cooperació amb els governs provincials, les juntes escolars, els instituts i les organitzacions comunitàries i d'immigrants, ofereix cursos gratuïts per als adults amb residència permanent. La majoria d'aquests cursos segueixen les directrius del programa LINC (Language Instruction for Newcomers to Canada) i els Canadian Language Benchmarks —estàndards que serveixen de punt de referència—, uns per a ESL (*English as a Second Language Instruction*), per a persones ja alfabetitzades anteriorment, i uns altres per a persones il·letrades (*Literacy Learners*). També el Council of Second Language Programs in Canada / Conseil des Programmes de Langues Secondes au Canada, com a associació nacional de més de 60 universitats i escoles, ofereix capacitació lingüística en anglès o francès. El Consell garanteix uns estàndards comuns i assegura la qualitat dels programes impartits.

En aquest pla escolar, una de les problemàtiques més difícils que s'ha hagut d'afrontar ha estat l'arribada d'un alt nombre d'infants immigrants que no sabien ni l'anglès ni el francès. El principal dilema que s'ha produït ha estat el de decidir si aquests infants s'havien d'incorporar directament als grups-classe existents o bé si era millor que formessin prèviament grups separats dedicats especialment a l'aprenentatge d'aquestes llengües.

El dilema sembla que es va resolent de forma majoritària en una fórmula de tipus mixt que integra els infants nouvinguts en grups-classe amb població ja nascuda al Canadà, però a l'ensems traient-los durant un nombre d'hores setmanals per tal d'ajudar-los en una més ràpida adquisició de la llengua oficial corresponent. Tot i així, també s'apliquen altres models, segons les característiques del nouvingut, el seu nivell escolar i la densitat del medi. Es pot trobar, doncs, també el model d'integració de l'especialista d'anglès com a llengua segona en la classe regular, on l'alumne al·loglot

fa les tasques corresponents, i per als alumnes arribats amb menys escolarització a secundària, el model de la classe tancada per a ells sols, durant uns mesos o de vegades fins a un any. Sempre, però, s'intenta aconseguir una integració, encara que sigui parcial, en el grup-classe regular (McAndrew 2001: 35-36).

En el Canadà anglòfon el model de la inserció en la classe regular amb hores especials de suport lingüístic sembla ser més eficaç en l'aprenentatge ràpid de la llengua i de la integració social que no pas el model tancat. Aquest és només una solució d'emergència per als alumnes més problemàtics. Tot amb tot, però, no s'ha trobat la fórmula òptima que respongui a les necessitats veritables d'aquest tipus d'alumnes.

Pel que fa a l'espai francòfon, i especialment a Quebec, abans dels anys 90 el model preferit era el d'una classe d'acollida, amb professorat específic. A partir dels 90, però, va créixer la preocupació pels efectes de la classe separada sobre la integració social i fins i tot lingüística del alumnes nouvinguts. Tenien poc contacte amb parlants nadius del francès i s'observava una certa marginació més o menys permanent a l'escola. Això va portar a experiències d'integració parcial a les classes regulars. De fet, en especial a l'àrea de Mont-real, avui ja no es pot oposar una classe d'acollida lingüísticament diversa a una classe regular concebuda com a homogènia. Gairebé tots els ensenyants s'enfronten de fet a classes pluriètniques (McAndrew 2001: 28). El model, doncs, d'integració regular, amb hores especials de suport i pràctica de francès, és actualment el predominant tot i que els ensenyants de classe regular consideren que un percentatge massa elevat d'alumnes recentment immigrants fa més i més difícil la seva tasca. Ells preferirien, de fet, que la integració lingüística hagués estat ja feta completament per la classe d'acollida. El problema no és pas clarament resolt, és un tema encara en debat i hi ha poca recerca feta sobre els efectes reals. Molt probablement, el factor principal i de més impacte en els resultats és el pes proporcional dels parlants francòfons dins de l'aula.

4. L'ADAPTACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA DE LA PRIMERA GENERACIÓ

Dels aproximadament 200.000 immigrants que el Canadà admet anualment només una minoria parla una de les llengües oficials del país. Com ja ha estat dit, prop del 80 % d'1.039.000 immigrants que arribaren al Canadà entre 1991 i 1996 van declarar que parlaven una llengua no oficial en el cens de 1996. Més de la meitat venien d'Àsia i de l'Orient Mitjà. El xinès —ja fos mandarí o cantonès— era la llengua primera de gairebé un quart

d'aquests immigrants recents, mentre que l'àrab, el punjabi, el tagalog, el tamil i el persa sumaven una altra cinquena part (Klotz 1999: 1).

En comparació amb Alemanya i Israel, per exemple, que tenen legislat el mandat clar dels immigrants d'adquirir les seves llengües públiques, el Canadà, com hem esmentat, no demana obligatòriament competència en alguna de les seves llengües oficials en el moment de l'admissió, i només n'exigeix un cert grau de coneixement per tal d'obtenir la ciutadania. Tot i això, l'evolució del procés va portant a una bilingüïtzació —potser, però, parcial i imperfecta— de la població immigrada. Així, al Canadà, segons els censos de 1991, només un 5 % de la població masculina immigrada declarava no poder sostenir una conversa en una de les llengües oficials, mentre que el 47 % deia que sí que la podia sostenir —tot i que no havien adoptat el francès o bé l'anglès com a llengua de la llar. La resta afirmava que podia parlar anglès o bé francès i que, de fet, parlava habitualment una d'aquestes llengües a casa (Chiswick & Miller 2000: 29). Crec que aquests resultats no semblen pas negatius pel que fa a l'adquisició de la llengua segona, sobretot si, com afirmen DeVoretz & Werner (2000: 1-2), arreu els immigrants recents adquireixen en poc grau, en termes generals, la llengua o llengües del país receptor, independentment del règim legal prevalent sobre l'adquisició de la llengua segona.

Els estudis canadencs existents semblen mostrar que l'edat de la migració, el nivell educatiu aconseguit i la durada de la residència en el país d'acollida són determinants significants de la pràctica lingüística. Com més avançada és l'edat de l'individu en el moment de la migració menys probabilitats hi haurà que sàpiga una llengua oficial i, si és que en sap, que la parli a la llar. L'adopció d'una llengua oficial augmenta amb la durada de l'estada al Canadà i amb el nivell educatiu (Chiswick & Miller 2000: 29).

El comportament lingüístic varia també considerablement segons el lloc de procedència del grup, factor, però, que es pot subdividir. Així, són intervinyents: *a*) la distància geogràfica entre el país d'origen i el Canadà (com més distància geogràfica menys possibilitat de migració que vol retornar); *b*) la distància lingüística entre la llengua primera de l'immigrant i l'anglès o el francès (més cost en l'adquisició de l'altra llengua com més distinta és); *c*) la proporció d'individus del mateix grup lingüístic d'origen que viuen en la mateixa regió (més facilitat a evitar l'ús de la llengua oficial) i *d*) si la persona ve d'una antiga colònia britànica, americana o francesa (més probabilitat que sàpiguen parlar una llengua oficial, tot i que també tenen tendència a usar la seva llengua d'origen a casa) (Chiswick & Miller 2000: 30).

Altres estudis canadencs, sovint duts a terme més aviat per economistes, posen més èmfasi en el fet de la funcionalitat econòmica dels coneixe-

ments lingüístics, i assenyalen la gran importància d'aquest tipus de factors en la determinació final de les competències lingüístiques desenvolupades. Així, les característiques econòmiques de les persones desplaçades —treballador manual sense o amb poca formació, capacitació tècnica mitjana, o bé professionals amb alts estudis— seran determinants en el nivell d'adquisició lingüística assolida, segons les exigències demanades pel mercat laboral (vg. DeVoretz & Werner 2000: 14). Certament, els nivells i graus de coneixements lingüístics requerits pels distints tipus de professions tendiran a actuar com a importants (des)motivadors del desenvolupament en les llengües segones i tendiran a afectar, per tant, els resultats finals aconseguits.

5. ELS IMMIGRANTS DE CULTURA NO OCCIDENTAL AL CANADÀ ANGLÒFON

Un dels fets que la societat catalana contemporània haurà d'anar afrontant és l'arribada de persones no solament de llengua distinta sinó procedents de cultures i religions molt més allunyades de les tradicionalment prevalents en les migracions fins ara registrades a Catalunya. El factor de la distància cultural, religiosa i/o identitària pot tenir una intervenció important en l'evolució del contacte entre la societat receptora i els grups immigrants. Aquesta situació, en part, també és nova al Canadà, on d'un país de tradició migratòria europea es va passant a un país de recepció de persones provinents de cultures no occidentals.

Un exemple d'aquestes noves migracions pot ser el cas dels xinesos al Canadà, els quals, com ja hem indicat anteriorment, poden estar esdevenint ja el segon grup lingüístic en nombre en el Canadà anglòfon, per damunt fins i tot dels francòfons (exceptuant el Quebec). Fa vint-i-cinc anys l'italià era la tercera llengua parlada a casa, després de l'anglès i del francès, seguida de l'alemany i de l'ucraïnès. El xinès, però, ha augmentat ràpidament des del 1980 a causa de la immigració creixent des d'Àsia, especialment des de Hong Kong i de la República Popular de la Xina (Klotz 1999).

Ontario és la província més multilingüe i multiètnica del Canadà, i possiblement serà la primera província on el xinès sobrepasarà de fet el francès. La seva ciutat més important, Toronto, té ja dos diaris en xinès, *Sing Tao* i *Ming Pao*, i també emissores de ràdio i, almenys, una de televisió en xinès. Segons les prediccions, la meitat de la població de Toronto —de fet, la més gran i rica ciutat del Canadà actual— podria pertànyer a les *visible minorities* el 2010. Semblantment, el cens de 1996 mostra que els

blancs són ja minoritaris en algunes parts de Toronto i que Vancouver s'en camina també cap a tenir una majoria de minories (Klotz 1999).

Així, en el cas específic de la Colúmbia Britànica —la província canadenca més situada a l'oest, tocant al Pacífic— la població que declarava un origen asiàtic total va passar de 233.130 el 1986 a 370.835 el 1991 (és a dir, del 8,2 % provincial a l'11,4 %). La població d'origen xinès va passar del 3,9 % el 1986 al 5,6 % el 1991 i va sobrepassar el grup alemany com a segon grup ètnic de la província. Més del 92 % dels xinesos de la Colúmbia Britànica viuen a l'àrea metropolitana de Vancouver, en la qual, entre el 1991 i el 1996 els immigrants van constituir el 90 % del creixement de la població (Hiebert, 1998). Entre el 1990 i el 1999 les dues llengües més nombroses dels immigrants arribats a aquesta província foren el cantonès i el mandarí, seguit del punjabi.

El 53 % dels xinesos residents a Vancouver vénen de Hong Kong, el 18 % de Taiwan i el 25 % de la Xina Popular continental. El 73 % dels xinesos adults han viscut al Canadà durant menys de 10 anys i el 33 % hi ha viscut durant menys de 5 anys (Fairchild: 10). Molts xinesos són benestants econòmicament: un 46 % dels adults d'aquest grup de més de 18 anys són propietaris d'una casa unifamiliar separada i un 25 % estan pensant de comprar alguna propietat en els pròxims 12 mesos. Un 72 % compren cotxes nous. Un 77 % paguen en efectiu pel seu cotxe, sense demanar cap finançament. Comparativament, un 90 % de les unitats familiars xineses de Vancouver tenen cotxe (mentre que la mitjana canadenca és del 49 %), un 78 % de les unitats familiars xineses tenen telèfon mòbil (la mitjana canadenca és del 32 %) i un 86 % de les famílies xineses tenen ordinador personal (la mitjana canadenca és del 50 %) (Fairchild 2001: 12).

Lingüísticament, el 69 % de xinesos de Vancouver parla cantonès a casa (la varietat predominant a Hong Kong). Ara, però, està creixent el nombre de parlants de mandarí, ja que està augmentant molt la migració des de la República Popular de la Xina (mentre que el 1997 només el 22 % de la immigració xinesa provenia d'aquest Estat, el 2000 era ja el 75 %). Sembla que la situació actual és, segons un estudi recent, que el 64 % dels xinesos adults de Vancouver de més de 18 anys tenen el cantonès com a llengua primera, mentre que el 29 % tenen el mandarí o la varietat dialectal de Taiwan (Fairchild 2001:15-16).

Una altra dada interessant de la comunitat xinesocanadenca és el 16 % de població que declara no saber parlar cap de les dues llengües oficials, ni el francès ni l'anglès. Molt probablement aquestes persones obtenen els serveis necessaris a través de les seves xarxes ètniques. En els grans centres urbans canadencs, hi ha molts comerços xinesos que poden servir perfec-

tament les persones del mateix origen en la llengua pròpia del grup (Li 1998: 110).

Una de les hipòtesis possibles de pensar és que els immigrants no europeus poden no adaptar-se tan ràpidament a la cultura del país receptor, en la mesura en què les distàncies culturals són més extremes. Alguns estudiosos, per exemple, pensen que l'evolució d'alguns grups, com ara els xinesos, pot ser distinta de la dels altres per tal com poden tendir a barrejar-se menys amb els altres grups ètnics i poden mantenir més llargament la seva llengua intragrupal (Klotz 1999). De fet, els censos semblen indicar un alt grau de retenció lingüística en la població xinesa al Canadà: el 1991 el xinès era la llengua usada més sovint pel 64 % de la població d'aquest origen, mentre que l'ús de la llengua d'origen per part d'altres grups immigrants era menor. Això no obstant, cal tenir en compte que la migració xinesa és més recent i que, per tant, les dades no poden interpretar-se en el sentit d'indicar un comportament permanent i constant.

De fet, altres estudis afirmen que sí que es detecta un cert grau de substitució lingüística entre aquest grup ètnic. El 1991 el percentatge de xinesos que usaven l'anglès com a llengua de casa era del 32 %, més ampli dels que deien tenir l'anglès com a L1 (el 18 %). En total, un 36 % de les persones d'origen xinès al Canadà han experimentat una pèrdua del xinès. Aquestes dades suggereixen que, tal com hem indicat, l'alt grau de retenció del xinès va lligat amb el gran nombre de persones de primera generació immigrant actualment presents al Canadà. Com diu Li, igual com passa per als altres grups, «la segona i subsegüents generacions de xinesocanadencs són susceptibles altament de perdre el xinès com a llengua primera o com a llengua de la llar» (1998: 107).

Els estudis canadencs semblen indicar amb claredat que, fins ara, l'evolució sociolingüística d'aquests grups d'origen ni anglòfon ni francòfon va cap a l'abandonament de la seva identitat lingüística de procedència, en especial entre aquells que ja han nascut al Canadà. La causa pot trobar-se en el fet que «pel que fa a la diversitat lingüística al Canadà, sembla que no hi ha gaire base econòmica per sostenir-la més enllà de la primera generació d'immigrants; en canvi, hi ha suficients condicions de mercat a favor de la llengua anglesa» (Li 2001: 18). Així, les dades sobre llengües oficials i llengua *materna* indiquen que els qui parlen les llengües oficials tenen més ingressos que els qui no les parlen —i els qui les parlen totes dues encara més. Això es veu clarament confirmat en els censos de 1996, que indiquen que, en general, l'adopció d'una llengua no oficial com a llengua *materna* o *llengua de casa* no aporta cap avantatge en el pla dels ingressos econòmics sinó més aviat una penalització. En canvi, tenir l'anglès com a llengua *ma-*

terna o com a llengua de casa es correlaciona amb més ingressos (Li 2000: 13-16).

Pel que sembla, per tant, de l'experiència canadenc —i d'altres casos com el dels Estats Units— cal pensar que la substitució lingüística intergeneracional a favor de la llengua de la societat receptora —en el cas que aquesta sigui clarament predominant en els plans econòmic i polític— és una tendència clara de l'evolució lingüística dels grups migrants, encara que, a l'inici, aquests tinguin més distància cultural i/o lingüística. Davant dels factors sobretot econòmics és molt dubtós que, a la llarga, els factors estrictament culturals per si sols tinguin èxit en l'endarreriment o en la reinversió del procés de pèrdua de la identitat lingüística minoritària (Li 2000: 18).⁵

En conseqüència, la societat catalana no hauria de sentir-se especialment preocupada pel fet que les noves migracions vénen ara de més lluny, tant geogràficament com culturalment, ja que, en darrer terme, serà en la mesura en què ella aconseguixi normalitzar-se lingüísticament en tots els terrenys que l'evolució cap al català —o, per contra, cap al castellà— es produirà en el temps. Sí, però, que probablement s'haurà d'acostumar a la presència durant un temps d'un bon nombre d'immigrants de primera generació amb poca competència en català i en castellà, en especial entre els menys qualificats professionalment.

6. EL CAS DE QUEBEC

6.1. *Les característiques especials del cas quebequès en el marc canadenc*

Dins del marc canadenc general, el cas quebequès pot ser de molt d'interès per a Catalunya ateses les característiques de certa similitud de la situació. Tots dos casos (vg. Bastardas 1991) comparteixen el fet de ser comunitats lingüístiques integrades en estats on són minoritàries i estan, doncs —tot i que en diferent grau—, en contacte forçós amb una altra llengua majoritària, la qual pot tendir a ocupar abusivament espais de comunicació que, sense aquestes condicions de asimetria, correspondrien clarament a la llengua de la comunitat.

Pel que fa als aspectes relacionats amb les migracions, un dels problemes més habituals en aquest tipus de casos pot ser el fet del decantament

5. Per a una descripció teòrica de les distintes etapes del procés de substitució lingüística en els fenòmens migratoris, vg. BASTARDAS 1996: 125-148.

dels individus migrants cap a la llengua majoritària en l'estat i no pas cap a la de la comunitat minoritària, en el seu procés d'integració/bilingüització. Així, els migrants a Quebec podrien potencialment optar entre aprendre/usar més l'anglès que no pas el francès i, a Catalunya, més el castellà que no pas el català. Es tracta de dos casos en què les llengües majoritàries en contacte són llengües d'abast més internacional que no pas les de les comunitats subordinades, tot i que, clarament, el francès té més espais internacionals que no pas el català, però actualment menys que no pas l'anglès.

Aquesta evolució és possible en gran part, doncs, pel fet que els migrants poden trobar-se amb societats receptores amb coneixement força massiu de les llengües majoritàries dels estats als quals pertanyen —anglès al Canadà o castellà a Espanya—, i amb les quals, per tant, també poden comunicar-se en aquests idiomes. A més, es pot donar el cas paral·lel que alguns migrants tendeixin a saber ja d'entrada més l'anglès o el castellà, que no pas el català, o —tot i que en menor grau— el francès, fet pel qual les interaccions inicials tendirien a efectuar-se en aquestes llengües dominants en el conjunt de l'estat més que no pas en les pròpies de les societats directament receptores de les migracions. A partir d'aquest context inicial dels encontres, i més en la mesura en què la societat receptora conegui i usi per a algunes funcions la llengua majoritària de l'estat, els usos lingüístics dels migrants poden anar-se consolidant més cap a aquesta última que no pas cap a l'adopció habitual de la llengua del grup receptor, com sabem amb claredat en el cas de Catalunya.

6.2. *Les xifres bàsiques*

Entre el 1991 i el 1996 el nombre d'al·loglots a Quebec va augmentar el 14 %, fins a 682.000 persones. En canvi, el nombre d'anglòfons va minvar un 0,7 %, fins a 622.000. Així, segons el cens de 1996 —el darrer analitzat a fons— la proporció d'al·loglots ha sobrepassat ja la d'anglòfons a Quebec. En aquesta data els al·loglots representaven el 9,7 % de la població total, mentre que els anglòfons eren el 8,8 %. En canvi, el 1971, aquestes xifres eren del 6 % i del 13 %, respectivament (Statistics 1997).

A causa, doncs, principalment de les migracions i de la baixa natalitat de la població d'origen francès, la proporció de francòfons a Quebec (actualment amb 7,3 milions d'habitants) va disminuint, en especial a Mont-real, on els al·loglots són avui ja el 29 % de la població. Entre 1981 i 1996, a l'illa de Mont-real, el nombre de persones que van declarar usar a la llar

una llengua altra que el francès o l'anglès va créixer un 48,8 %. D'acord amb algunes projeccions, els francòfons poden quedar sobrepassats, doncs, pels no francòfons en la pròxima dècada. De fet, en el conjunt de l'Amèrica del Nord, Quebec té el nombre més alt d'al·loglots —i és on hi ha més poliglòtisme personal (persones, per exemple, que poden parlar quatre llengües) (Klotz 1999).

6.3. *La resposta de les institucions i de la societat quebequeses*

Les institucions quebequeses han estat conscients des de ja fa anys de la necessitat d'intervenir en els aspectes lingüístics derivats de les noves migracions, en especial des del moment en què es van adonar que la fertilitat tradicional de la població francòfona s'acabava a mesura que la societat quebequesa s'anava modernitzant. Tant la Comissió Gendron com el Govern quebequès van comprendre que, per tal d'assegurar el futur d'un grup humà inadequadament fèrtil, s'havia d'anar cap a l'assimilació dels immigrants (Castonguay 1999: 45).

Així, a partir de l'anomenada *revolució tranquil·la*, Quebec va reclamar al Govern federal més poder de decisió en la selecció dels immigrants per tal de poder triar aquells que més s'adequessin a les especificitats de la seva societat, i no pas a les de l'anglocanadenca majoritària, en especial atenent el problema de quina llengua aprendrien a parlar primer, si el francès o l'anglès. Així, la capacitat de parlar en francès va ser inclosa, per exemple, com un dels criteris de selecció. Com a conseqüència d'aquest poder en la selecció de les procedències, també des del període migratori 1971-1975 en endavant, més de la meitat dels immigrants al·loglots han estat persones vingudes d'àrees culturals més fàcilment *francesitzables*, com ara des de zones de llengües romàniques (Portugal, Amèrica Llatina) i regions situades en espais antigament d'influència francesa (Haití, Indoxina, Àfrica del Nord, Orient Mitjà)⁶ (Castonguay 1999: 48).

Una altra de les mesures clarament adoptades per fer front als problemes lingüístics derivats de les noves migracions van ser les referides al sistema educatiu. Per tal de frenar la tendència dels immigrants d'inscriure els

6. Segons les dades del darrer cens (efectuat el 2001) just acabades de fer públiques, dels 37.498 immigrants que Quebec va rebre el 2001, 9.531 ja parlaven francès en el moment d'arribada, 17.623 l'entenien i 8.092 podien parlar francès i anglès. Els nous arribats provenien principalment de França, la Xina, Marroc i Algèria. Aquestes xifres corroboren la importància que les autoritats quebequeses atorguen al factor lingüístic en l'autorització de l'entrada d'immigrants.

seus fills a les escoles anglòfones que la doble xarxa escolar històrica de Quebec permetia i, en general, la tendència dels immigrants a l'ús més de l'anglès que no pas del francès,⁷ la Llei 101 va obligar-los a dur els fills a les escoles francòfones. La xarxa educativa pública en anglès va quedar així reservada únicament per a la població resident ja inicialment anglòfona.

Presca aquesta decisió, el debat es va traslladar, igualment com a la resta del Canadà anglòfon, cap a la problemàtica *multiculturalisme* versus *integració*, resolta, en el conjunt canadenc, en els termes ja comentats anteriorment d'acolliment i respecte de les identitats culturals diverses dels immigrants i alhora d'integració efectiva a les llengües i hàbits culturals i democràtics del país. Igualment, i com també ja ha estat comentat anteriorment, el sistema educatiu quebequès va haver d'enfrontar-se amb el dilema d'implantar la millor estratègia per acollir escolarment els infants i, en especial, els adolescents nouarribats. La problemàtica, doncs, de la decisió entre l'oferta de serveis específics per als immigrants d'incorporació tardana i la d'inserir-los directament en classes regulars va passar a primer pla, amb un final integrador de les dues posicions, però encara no resolt satisfactòriament del tot (vg. McAndrew 2001).

6. 4. *La dinàmica evolutiva aconseguida*

El fet de la concentració de la majoria d'immigrants a l'àrea de l'illa de Mont-real —hi viuen prop del 80 % de les persones immigrades a Quebec— ha provocat que, per exemple, en el curs 98-99, el 46,4 % de l'alumnat de les escoles de llengua francesa fos d'origen pluriètnic i que, en més del 35 % d'aquestes escoles, aquest alumnat depassés la barrera del 50 %.

Tot i així, els estudis disponibles, realitzats sota la direcció de la professora Marie McAndrew, indiquen que, en les escoles primàries de Mont-real, entre un 67 % i un 100 % de les converses a fora de les classes entre infants d'origen no francòfon es fan en francès. En els patis i els passadissos de les escoles secundàries la utilització del francès és igualment majoritària i sobrepassa l'ús de l'anglès i de les altres llengües reunits. El grau i la freqüència d'ús depèn en part important de l'origen etnolingüístic dels alumnes. Els qui provenen de llocs en què ja estaven familiaritzats amb el francès —com ara

7. Com a exemple de la dinàmica de la situació en aquell moment, els censos de 1971 van mostrar que la porció del francès en l'assimilació individual dels al·loglots a Quebec era de només 28.000 persones, mentre que la de l'anglès era molt més alta, en concret de 75.000 (CASTONGUAY 1999: 46).

els haitians i alguns arabòfons— tendeixen a usar més el francès. En canvi, els provinents de Jamaica, de les Antilles angleses, de les Filipines, dels Estats Units, de l'Índia o de certs països àrabs com Kuwait o l'Àrabia Saudita parlen més naturalment en anglès quan acaben les classes. Per a Marie McAndrew no hi ha dubte, doncs, que el francès és la llengua pública de Mont-real i la llengua comuna de les escoles pluriètniques d'aquesta zona. Sembla, per tant, que hi ha un acord bastant general sobre el fet que els infants d'origen immigrat de la Llei 101 són ara els ciutadans més bilingüitzats.

En termes evolutius, altres autors, com ara Charles Castonguay (1999), assenyalen també aquesta dinàmica favorable ara al francès més que no pas a l'anglès, a diferència del que ocorria abans de la Llei 101. Les dades elaborades per aquest autor suggereixen d'una banda que, en l'àrea de Mont-real, l'impacte de les mesures educatives esmentades i les adreçades a promoure el francès com a llengua del treball a Quebec és força reduït, quant a substitució lingüística, en la població que va arribar després de 1975 tenint ja 15 o més anys d'edat. En canvi, les xifres assenyalen clarament que aquesta política sí que té una influència decisiva en la substitució lingüística entre els al·loglots que van arribar a Quebec a l'edat escolar o preescolar, fet que demostra una vegada més la importància de prendre en consideració també els factors biopsicològics dels individus en el disseny i en la comprensió dels resultats de les polítiques lingüístiques.

Així, un ampli 80 % del canvi lingüístic intergeneracional entre els al·loglots que tenien menys de 15 anys quan van arribar a Quebec es produeix cap al francès, i només un 20 % cap a l'anglès. Castonguay, però, assenyalava alhora que, per a una perspectiva general de la situació quebequesa, cal tenir present que aquesta evolució positiva per al francès només es dona entre una minoria dels immigrants arribats recentment, ja que més de tres quartes parts dels immigrants al·loglots arriben quan ja tenen més de quinze anys. Igualment cal tenir en compte que entre els al·loglots ja nascuts a Quebec la substitució lingüística ha continuat, segons les dades disponibles fins al 1996, afavorint l'anglès per sobre del francès en una proporció d'aproximadament tres a un —d'on ve el considerable avantatge que en conjunt té l'anglès per damunt del francès en la substitució lingüística (un guany net de 141.000 per a l'anglès comparat amb un de 89.000 per al francès). El mateix Castonguay conclou, així, que «amb tota probabilitat, la substitució lingüística en els al·loglots continuarà afeblint el pes percentual de la majoria francòfona de Quebec, el qual ha anat disminuint des del cens de 1986» (1999: 48).

Un factor també interessant per entendre l'evolució lingüística de la societat quebequesa i de les migracions que hi són presents és potser el fet de

la poca interrelació que es produeix entre quebequesos d'origen i immigrants. Sembla indicar això el fet que, segons el cens de 1991, només un 8 % de quebequesos van declarar un origen multiètnic, mentre que la mitjana canadenca se situa en el 29 %. Aquestes xifres semblen correspondre, doncs, a un menor grau de matrimoni mixt i de relacions socials intergrupals a Quebec en relació amb el que es produeix al Canadà anglòfon.

7. CONCLUSIONS GENERALS I PER AL CAS CATALÀ

7.1. *La selecció i l'acolliment dels immigrants*

De l'experiència canadenca i, en especial, de la quebequesa, cal extreure'n en primer lloc la importància del fet que el mateix Govern quebequèès participi en la selecció i l'autorització de les persones immigrants. Resultaria, doncs, enormement positiu per al cas català el fet que la Generalitat disposés de competències semblants, ja que hem vist com això pot orientar enormement la modificació del mapa demolinguístic resultant de les migracions. Alhora, si Catalunya disposés de més poder en els afers migratoris, no solament podria seleccionar les procedències i altres condicions socioprofessionals de les persones nouvingudes, sinó que aquestes podrien visualitzar molt més clarament que, tot i ser a Espanya, aquest és un Estat compost de diferents nacionalitats i plurilingüe i que, en conseqüència, l'elecció no és només ser *a* Espanya, sinó també *on* d'Espanya. En el cas de Catalunya, els contactes amb l'Administració haurien d'informar i fer veure amb claredat l'existència d'una llengua històrica distinta de la dominant en la resta de l'Estat i la necessitat i oportunitat d'adquirir-la si és aquí on l'immigrant vol residir i treballar.

Alhora, aquesta participació important de les autoritats catalanes en la política d'immigració permetria organitzar-se més adequadament, ja que en l'actualitat una atenció integral d'acolliment i ajut a les necessitats bàsiques i a la inserció laborals dels immigrants són aspectes que, com hem vist també en el cas canadenc, han de ser de primera atenció per a una integració sociocultural reeixida.

7.2. *El discurs sobre els immigrants i per als immigrants*

Igualment, i d'acord amb l'experiència canadenca, cal evitar els casos de discriminació racial i cultural que es puguin donar per part de determi-

nades persones o organitzacions de la societat receptora, vist el fet que els immigrants no són benvinguts pas per tothom. Una estratègia d'anticipació adequada dels conflictes potencials ha de vetllar per construir i difondre un discurs integrador i respectuós que alhora posi l'èmfasi en la dignitat i en els drets bàsics dels immigrants, els impulsi a abandonar aquelles pràctiques culturals insostenibles en una societat democràtica i respectuosa dels drets humans, i en procuri la gradual integració lingüística i social. En aquest sentit, tant la política de *multiculturalisme* del Govern federal canadenc, com el *contracte cívic* ofert per Quebec als immigrants, poden ser bons punts de partida per tenir en compte, si els adaptem a la situació catalana.

Des d'aquesta perspectiva cal entendre que una de les necessitats bàsiques de l'immigrant serà la de fer possible la comunicació lingüística amb la societat receptora, tot disposant de les competències necessàries per desenvolupar-se socialment i econòmicament. Ja que Catalunya, com Quebec, és —com diu Marie McAndrew— una societat amb dominància ètnica ambigua i amb victimització històrica de la seva llengua pròpia, les idees que sobre aquests aspectes han de ser vehiculades als immigrants (i també als membres de la societat receptora que hi tinguin contacte habitual) han de ser clares i diàfanes, per tal d'evitar l'augment de la minorització demolingüística del grup d'origen autòcton ja existent a Catalunya.

De fet, les noves migracions contribueixen a posar damunt la taula, potser amb més claredat si cal que en les migracions passades, el problema de la determinació de la llengua d'interrelació entre els distints col·lectius etnicolingüístics presents a la Catalunya contemporània. Per damunt de les nomenclatures politicoadministratives de les llengües *oficials* i dels *drets lingüístics*, hi ha finalment el fet pràctic quotidià de la comunicació interpersonal entre individus amb diferents llengües inicials. Quin ha de ser, doncs, el codi de comunicació i de cohesió socials a Catalunya és una pregunta que, si no es vol caure en el colonialisme, ha de tenir una resposta clara i diàfana a favor de la llengua històrica de la societat catalana. Respectant, doncs, la llengua d'origen de cadascú i els drets politicoadministratius individuals que calgui, un dels objectius essencials de la política lingüística catalana del futur immediat ha de ser aconseguir que el català amplii progressivament el seu ús com a llengua intergrupala habitual i quotidiana a Catalunya i, alhora, que sigui vist i acceptat com a símbol de pertinença i d'idiosincràsia del conjunt dels humans que habiten aquesta part de l'Europa del Sud. Aquests han estat, de fet, els objectius perseguits a Quebec, amb respecte i acolliment de les llengües de cadascú, però amb clara acceptació del francès com a *langue commune* entre tots.

A Catalunya, però, aconseguir aquests objectius pot no ser tan fàcil com a Quebec. La societat catalana contemporània presenta unes xifres demolinguístiques força menys favorables al pes de la llengua històrica pròpia, ja que les migracions castellanoparlants del segle xx van ser extraordinàriament massives, sense autonomia ni llibertat polítiques, i en un context sense ús públic generalitzat de la llengua autòctona. Els resultats actuals d'aquests esdeveniments històrics han estat una disminució importantíssima del percentatge proporcional d'individus de L1 catalana en el conjunt de la societat, poc grau de bilingüïtzació de les migracions —en especial les de la segona meitat del segle passat—, un predomini encara aclaparador del castellà en els usos escrits públics i, en conseqüència, l'adopció molt generalitzada del castellà com a llengua quotidiana de comunicació intergrupala a Catalunya. El problema, doncs, de la integració lingüística de les noves migracions no és només aquest de manera particularitzada sinó que se situa en la problemàtica politicolingüística general de la societat catalana contemporània.

Cal avançar globalment i de manera decidida cap a un discurs marc que obtingui el màxim consens de la població ja actualment resident a Catalunya, per poder avançar també amb claredat en el procés de bilingüïtzació de les noves migracions. Aquest discurs marc ha de donar resposta als nous fenòmens multidimensionals del procés de globalització, prenent en consideració tant la necessitat de poliglòtització dels individus contemporanis i futurs per poder participar activament en l'escena europea i mundial, com el fet de les noves migracions que, amb tota probabilitat, tendiran a augmentar i a consolidar-se en un futur immediat. Situant en el centre l'aprofundiment del procés de recuperació del català com a llengua d'interrelació comuna i general a Catalunya, caldrà donar resposta alhora a la voluntat de la població, en especial jove, de saber altres llengües a part del català i del castellà, i a les necessitats i problemàtiques lingüístiques que presentaran els nous arribats. L'estudi i desenvolupament de nous principis d'organització de les comunicacions lingüístiques, com ara els basats en el concepte europeu de *subsidiarietat* i en el de distribució funcional no jerarquitzada, que contemplin l'atorgació gradual per part del conjunt de la societat de determinades funcions (quasi)exclusives a la llengua històrica, és imprescindible i urgent (vg. Bastardas 2000).

Alhora caldrà actuar també en el pla del discurs pel que fa als equívocs que es poden presentar en el tractament de les llengües dels immigrants. Tot i que, en determinats casos, el fet del desenvolupament de les competències lingüístiques de partida dels nous residents en les seves llengües d'origen pugui ser un factor beneficiós per augmentar les relacions socioe-

conòmiques i culturals amb els països d'origen, cal no caure en l'extrem de prioritzar això en detriment del desenvolupament de les competències lingüístiques necessàries a Catalunya. Això darrer fóra clarament perjudicial per a la integració socioeconòmica dels nous immigrants, com ho demostren els estudis canadencs sobre la participació dels nouvinguts en el mercat laboral, en el qual les seves llengües de partida tenen molt poc valor econòmic o no en tenen gens (vg. Pendakur).

7.3. *La facilitació de la/es llengua/gües del país receptor als adults*

Precisament, les relacions entre les forces econòmiques i els resultats en el desenvolupament de les competències en les llengües de les societats receptores per part dels immigrants han estat una de les línies de recerca més desenvolupada en els centres d'excel·lència Metropolis canadencs, des de la premissa que conèixer quin nivell de segona/es llengua/gües es desenvolupa per part de la immigració i quines són les esferes d'influència dominants sobre aquests resultats són elements de gran importància per als *policy makers*. Tot i que aquestes recerques poden pecar de vegades d'un simplisme economicista excessiu, el seu punt de vista no deixa de ser interessant en l'aclariment dels factors determinants fonamentals de l'adquisició lingüística dels immigrants (al costat, òbviament, dels altres elements psicosocioculturals també actuant).

Per exemple, DeVoretz & Werner (2000: 2) es pregunten quines forces econòmiques hi hauria al darrere dels mediocres resultats dels immigrants de primera generació en l'adquisició de la/es llengua/gües de la societat receptora, registrats sota polítiques distintes d'exigència lingüística formal, tot tractant de cercar quin fóra el sistema amagat d'incentius per a l'adquisició lingüística. Es demanen, en concret, quin nivell d'adquisició lingüística es produirà voluntàriament en els nascuts a fora en cada esfera d'activitat. En aquests estudis es conclou que, si no hi ha incentius econòmics, l'obligació legal d'adquirir una llengua segona no indueix per si sola a la seva adquisició sinó que, en tot cas, augmenta els motius per al retorn dels immigrants o bé duu a la segmentació cultural i laboral. «Una inferència central —afirmen aquests autors— és que l'adquisició de diversos graus de capacitat en la llengua segona és una funció del tipus d'ocupació de l'immigrant i/o del seu nivell de coneixements en el moment de l'arribada i dels retorns que resulten en el mercat de treball pel fet de l'adquisició de més competència en la llengua segona» (2000: 4). Com altres investigadors ja esmentats, destaquen, doncs, la importància dels elements econòmics en

el procés de desenvolupament lingüístic. És clar, però, que la relació entre aquests dos grups de factors no ha de ser vista, en el cas dels immigrants, únicament en una sola direcció, és a dir, en el sentit que les posicions socials determinaran les *disposicions lingüístiques* —per dir-ho a la Bourdieu—, sinó també en l'altre: com influiran les competències lingüístiques disponibles en les posicions socioeconòmiques que els nouvinguts podran ocupar en la societat receptora.

Així, els mateixos autors han de reconèixer que «si no hi ha cap ajut per part de la família o del govern [...], la posició laboral per defecte d'un immigrant format que tingui només un coneixement mínim de les competències orals serà la d'una feina per a la qual es necessita poca formació» (2000: 4), amb la qual cosa ni el país receptor podrà aprofitar les seves capacitats ni l'immigrant podrà situar-se socioeconòmicament en una posició compensadora de l'esforç que està efectuant amb la migració. Conclouen, doncs, que «en el mercat de treball, els individus adquiriran diferents capacitats lingüístiques segons la seva formació, les competències lingüístiques inicials i la seva estructura de finançament» i reconeixen alhora que, malgrat això, «la posició d'equilibri més corrent respecte de la llengua segona en la primera generació immigrant és de coneixements orals i escrits mínims» (DeVoretz & Werner 2000: 5).

És diàfana, doncs, la necessitat del país receptor d'organitzar-se adequadament per tal de facilitar el desenvolupament ràpid de les competències lingüístiques necessàries per a la vida social i econòmica de l'immigrant. En el cas català, a més, hi ha l'interès de la comunitat autòctona d'aconseguir que l'immigrant que vol quedar-se en el país no sigui un element negatiu per al procés de recuperació lingüística en curs. Caldrà avançar clarament en la imaginació i la implantació de la millor organització possible per tal d'aconseguir el desenvolupament lingüístic de l'immigrant. A Catalunya s'haurà de contemplar el fet d'haver de poliglòtitzar-lo en català i en castellà, tot tenint en compte, però, els distints nivells de presència d'aquestes llengües en la vida pública quotidiana i l'òptima distribució de funcions que cal anar construint favorable a la l'ús de la llengua històrica de Catalunya. Com hem vist, però, si no s'avança decididament en l'ús del català com a principal llengua de treball —de guanyar-se la vida a Catalunya—, la motivació per a la seva adquisició i el seu ús pot afeblir-se i resultar insuficient per mantenir el procés, especialment si hi ha al costat una altra llengua disponible igualment funcional i d'àmbit molt més extens.

A més, com ja hem indicat, aquest procés de formació lingüística —que, sobretot al començament, ha de ser fonamentalment pràctica i no pas *literària* ni *cultista*— xoca a Catalunya, pel que fa al català, amb el fet que, en

molts casos, encara no és aquesta tampoc la llengua comuna d'interrelació social habitual. El marc general de la política lingüística catalana tindrà, doncs, aquí una influència determinant, ja que els aprenentatges lingüístics de l'immigrant no tindran lloc només en el si dels espais explícits de formació sinó en el conjunt de les seves experiències d'interrelació social i d'exposició lingüística, les quals, si continuen com estan ara, no afavoriran pas, en general, l'adquisició espontània del català sinó més aviat del castellà. Els resultats, doncs, de l'adquisició del català en la primera generació poden ser minsos, en especial en casos d'immigrants amb poca formació de partida. Cal, però, tenir èxit en els immigrants més preparats i sense prejudicis lingüístics —sovint molts nouvinguts estan acostumats al poliglòtisme— i construir amb ells una societat catalana futura on el català —a part de les llengües d'origen de cadascú i de les internacionals que s'aprenuin— sigui el codi predominant en la majoria de funcions locals i quotidianes.

Les polítiques públiques, per tant, hauran de basar-se, en línia amb les conclusions dels estudis canadencs, en el fet que els immigrants esdevindran més competents en la llengua de destinació si aquelles se centren en els individus més joves, amb alts nivells d'estudis, provinents de països llunyans i, òptimament, amb exposició inicial a la llengua de destinació ja al país d'origen. També, l'adaptació podrà ser més fàcil si les llengües són pròximes lingüísticament. Això no obstant, l'adaptació serà més lenta si els immigrants es concentren en un nombre petit de grups lingüístics o si se segreguen per grups lingüístics que són lingüísticament diversos. Cal, doncs, saber aprofitar l'heterogeneïtat futura de la societat catalana per fer de la llengua històrica la comuna i d'interrelació grupal. Si algun dia arriba a ser possible la intervenció dels poders polítics o econòmics catalans en la selecció dels immigrants, caldrà veure quines procedències tenen una predisposició més favorable que d'altres a l'ús del català. Mentrestant, la imaginació i l'eficàcia organitzatives, les estratègies didàctiques adequades —amb la necessària formació de professors de català com a segona llengua per a adults i dels materials apropiats— i la inversió dels recursos necessaris han d'actuar amb diligència i eficàcia per fer que els nous moviments de població no es converteixin encara més en un factor negatiu per al futur de la llengua autòctona.

7.4. *La facilitació de la/es llengua/gües als adolescents i als infants*

Les accions de formació lingüística dels immigrants tenen una rellevància i una problemàtica especials en el sector d'individus arribats encara en edat escolar. La presència d'infants i —especialment— d'adoles-

cents alloglots en els centres escolars catalans és ja avui, per a molts ensenyants, una preocupació de primer ordre, sense encara gaire solucions ni estratègies d'actuació clares. Per una banda, la situació escolar sembla òptima com a espai específic d'adquisició lingüística per als individus immigrants, però per una altra, poden tendir a ser vistos pels mestres i pels altres alumnes com una interferència i una molèstia —quan encara no disposen de les competències lingüístiques necessàries. Alhora, per a ells, la integració en la classe regular pot resultar difícil, pel fet d'estar exposats a uns *inputs* lingüístics que, adreçats als individus ja competents, són incomprensibles i de nivell inadequat per facilitar el desenvolupament gradual de les seves capacitats lingüístiques. La solució, doncs, no és pas fàcil i tampoc no ho és al Canadà, com hem vist, on no es pot dir que s'hagi trobat l'organització perfecta i òptima.

El gran debat, actualment també a Catalunya, ha estat centrat en el dilema de triar entre la integració directa dels nous alumnes en la classes regulars o de situar-los inicialment en classes d'acollida especial. L'experta Marie McAndrew (2001) conclou, com ja ha estat dit, que no hi ha pas cap fórmula miraculosa. D'una banda és rebutjable el *sink o swim*, la immersió salvatge, però hom també s'inquieta sobre les conseqüències d'una segregació massa llarga. Sembla, per tant, que caldria decantar-se cap a solucions mixtes —com les que ja existeixen en alguns punts de Catalunya— que combinessin les estratègies didàctiques adequades de desenvolupament lingüístic amb la integració en grups-classe normals per tal d'afavorir la seva integració social. Cal dur a terme ara experiències de les distintes fórmules possibles i avaluar-ne els efectes concrets en el cas català.

També aquí, a diferència de Quebec, el cas català presenta les seves especificitats a causa de l'extraordinària presència del castellà com a llengua habitual en una gran part de l'alumnat dels centres escolars catalans. Vol dir això que, en els casos en què els infants i adolescents immigrants es trobin en grups-classe en què predomini l'alumnat de llengua inicial castellana, serà aquesta la llengua que tendiran a adoptar com a habitual en les seves relacions socials amb aquell, encara que tots sàpiguen també el català a través del sistema escolar. Així, una de les variables més determinants de la integració lingüística dels individus —la llengua dels companys—⁸ jugarà en tots aquests casos no pas a favor del català sinó del castellà. La feblesa demolingüística catalana serà, per tant, un factor difícil de superar. Caldria, doncs —de nou en el marc general de les prioritats de la política lingüística general—, posar-se com a objectiu augmentar els usos interpersonals del

8. Vg. BASTARDAS 1985a i 1986 o 1986b.

català en tots els centres escolars i, d'una manera immediata, en aquells en què les proporcions entre l'alumnat de L1 catalana i L1 castellana són equilibrades però en què la llengua d'interrelació prevalent és encara el castellà i no pas el català. La recerca microsociolingüística aprofundida sobre els determinants del fenomen i les experiències imaginatives sobre estratègies de canvi d'hàbits d'ús són urgents i cabdals en l'èxit o el fracàs històric del procés de normalització lingüística.

Igualment, com en el cas dels adults, caldrà formar mestres de català com a llengua segona (CtLS) —com n'hi ha, de fa temps, per exemple, per a l'anglès— i/o ampliar la formació dels ensenyants actuals perquè sàpiguen actuar en les noves situacions presents i en la reconducció general de la situació cap a un augment de l'ús del català com a llengua interpersonal. De fet, en el cas dels especialistes de la llengua receptora com a llengua segona, l'experiència canadenca és favorable, amb resultats positius, entre les famílies immigrants pel fet de tenir amb aquest tipus de professionals més confiança que amb d'altres, ja que desenvolupen alhora un paper de consellers per als nois i noies en la seva adaptació cultural. Certament, de nou caldria fugir, en aquest cas, d'una visió culturalista de la llengua i prioritzar una perspectiva comunicativa pràctica des d'una posició de comprensió de les dificultats generals de la persona immigrant i de generació de confiança envers les seves possibilitats de parlar i d'usar adequadament el català.

8. CODA

El fet de les noves migracions extrapeninsulars és, i serà més en el futur, un esdeveniment amb conseqüències molt importants per a la situació sociolingüística de Catalunya. Els nous fluxos de població poden afegir-se a la perpetuació de l'ús predominant del castellà com a llengua intergrupala i quotidiana de la societat catalana en el seu conjunt o bé afavorir un canvi generalitzat d'aquest hàbit heretat de la situació històrica precedent. L'heterogeneïtzació de la societat catalana no hauria de ser, doncs, un factor necessàriament negatiu, si es tracta adequadament en el pla del discurs i de la ideologia i si s'hi sap intervenir eficaçment.

Si sabem tractar el fenomen més com a oportunitat que com a amenaça, la nova composició demolingüística catalana pot portar a aclarir més nítidament la necessitat de les societats de disposar d'instruments comuns de comunicació i de cohesió socials, dels quals la llengua és un element fonamental. Vinguem dels orígens que vinguem, és clar que ens hem d'entendre i viure junts i mesclats en la llengua de la societat històrica recepto-

ra. En el marc de la preservació de la diversitat lingüística de la humanitat i de la dignitat dels distints grups culturals, els moviments migratoris no haurien de contribuir negativament a augmentar la situació ja feble de per si de les comunitats lingüístiques subordinades, sinó que n'hauria de presidir l'evolució una ètica de respecte i d'integració cap a les societats receptors. Alhora, però, el mateix grup catalanoparlant haurà de realitzar, com els canadencs i els quebequesos en particular ja han fet,⁹ un esforç d'obertura ideològica cap a la nova realitat migratòria, acceptant-la i reformulant la seva imatge de país, tot aprofundint la visió oberta de la societat que ha presidit l'evolució de la Catalunya contemporània.

9. BIBLIOGRAFIA

- BASTARDAS I BOADA, Albert (1984): «Integració dels immigrants i legislació lingüística a Catalunya», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 4 (novembre), pàg. 59-72.
- (1985a): *La bilingüïtzació de la segona generació immigrant. Realitat i factors a Vilafranca del Penedès*, Barcelona, La Magrana.
- (1985b): «L'assimilació lingüística dels immigrants. L'experiència internacional i el cas de Catalunya», *Serra d'Or*, núm. 312 (setembre), pàg. 611-12.
- (1986): *The Relationship Between Linguistic Context, Behaviour and Competence. The Second Generation of Castilian-Speaking Immigrants in Non-Metropolitan Catalonia*, Quebec, Centre International de Recherche sur le Bilinguisme.
- (1986b): *Llengua i immigració*, Barcelona, La Magrana.
- (1991): «Quebec, Catalunya i Euskadi: una tipologia de planificació sociolingüística», a: BASTARDAS, A.: *Fer el futur. Sociolingüística, planificació i normalització del català*, Barcelona, Empúries, pàg. 45-55.
- (1996): *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*, Barcelona, Proa.
- (1999): «Les relacions entre política lingüística i comportament lingüístic: apunts des dels casos del francès al Canadà a fora de Quebec», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 31 (setembre), pàg. 193-206.
- (2000): «De la “normalització” a la “diversitat” lingüística: cap a un enfocament global del contacte de llengües», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 34 (desembre), pàg. 151-168.

9. Vg. LANGLOIS 2000.

- BEYNON, JUNE, & KELLEEN TOOHEY (1998): *Careers in Teaching: Participation Rates and Perceptions of Two Minority Groups in British Columbia*, «Working Papers», núm. 2, Vancouver, RIIM-Research on Immigration and Integration in the Metropolis. <<http://riim.metropolis.net/Virtual%20Library/1998/wp9802.pdf>>.
- BURNET, J. (1975): «Multiculturalism in a Bilingual Framework», a: WOLFGANG, H. (ed.), *Education of Immigrant Students*, «Issues and Answers», Toronto, OISE, pàg. 202-215.
- CANADA, MULTICULTURALISM AND CITIZENSHIP CANADA (1991): *Public Opinion Research Update on Multiculturalism, Immigration and Race Relations: January 1989-August 1991*, Ottawa, Supply and Services Canada.
- CANADIAN HERITAGE, MULTICULTURALISM / PATRIMOINE CANADIEN, MULTICULTURALISME (2000): *Annual Report on the Operation of the Canadian Multiculturalism Act, 1999-2000*, Ottawa, Department of Canadian Heritage.
- CARDOZO, Andrew (1990): «Is multiculturalism in big trouble?», *Ethno Canada*, núm. 9, pàg. 19-20.
- CASTONGUAY, Charles (1999), «French is on the ropes. Why Won't Ottawa admit it?», *Policy Options* (octubre), pàg. 39-50.
- CHEN, Anita Beltran (1990): «Studies on Filipinos in Canada: State of the Art». *Canadian-Ethnic-Studies/ Etudes-Ethniques-au-Canada*, núm. 22 (1), pàg. 83-95.
- CHISWICK, Barry R.; MILLER, Paul W. (1994): «Language Choice among Immigrants in a Multi-lingual Destination», *Journal of Population Economics*, núm. 7 (2), pàg. 119-131.
- (1995): «The Endogeneity between Language and Earnings: International Analyses», *Journal of Labor Economics*, núm. 13 (2, abril), pàg. 246-288.
- (2000): *A Model of Destination Language Acquisition: Application to Male Immigrants in Canada*, «Working Papers», núm. 13, Vancouver, RIIM-Research on Immigration and Integration in the Metropolis. <<http://riim.metropolis.net/Virtual%20Library/2000/wp0013.pdf>>.
- CHISWICK, Barry R. (ed.) (1992): *Immigration, Language and Ethnicity: Canada and the United States*, The American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, DC.
- CITIZENSHIP AND IMMIGRATION CANADA (2001): *Canada's recent immigrants. A comparative portrait based on the 1996 census*. Ottawa, Minister of Public Works and Government Services Canada.
- CLEMENT, Richard; SYLVESTRE, Andre; NOELS, Kimberly (1991): «Modes of Acculturation and Situation Identity: The Case of the Haitian Immi-

- grants of Montreal; Modes d'acculturation et identité située: le cas des immigrants haitiens de Montréal», *Canadian-Ethnic-Studies /Études Ethniques-au-Canada*, núm. 23 (2), pàg. 81-94.
- CONNOR, Walker (1994): «Maitres chez nous», *International Journal of the Sociology of Language*, núm. 110, pàg. 137-143.
- DAGENAIS, DIANE, & C. BERRON (1999): *A Case Study of Multilingualism and Educational Choices in Immigrant Families*, «Working Papers», núm. 20, Vancouver, RIIM-Research on Immigration and Integration in the Metropolis. <<http://riim.metropolis.net/Virtual%20Library/1999/wp9920.pdf>>.
- DAVIES, Wayne K. D.; MURDIE, Robert A. (1994): «The social complexity of Canadian metropolitan areas in 1986: a multivariate analysis of census data», a: *The Changing Canadian Metropolis*, vol. 1, Toronto, Canadian Urban Institute, pàg. 203-235 (Ed. Frisken, en francès).
- DEL-BALSO, Michel (1984): «Assimilation and Ethnic Studies in North America; L'Assimilation et les études ethniques en Amérique du Nord», *Cahiers de recherche sociologique*, núm. 2 (2, setembre), pàg. 49-73.
- DEVORETZ, DON & WERNER, Christian (2000): *A theory of social forces and immigrant second language acquisition*, Bonn (Alemanya), Institute for the Study of Labor (també a «Working Papers», núm. 25, Vancouver, RIIM-Research on Immigration and Integration in the Metropolis, 1999. <<http://riim.metropolis.net/Virtual%20Library/1999/wp9925.pdf>>).
- DHRUVARAJAN, Vanaja (1993): «Ethnic Cultural Retention and Transmission among First Generation Hindu Asian Indians in a Canadian Prairie City», *Journal of Comparative Family Studies*, núm. 24 (1, primavera), pàg. 63-79.
- DORAIS, Louis-Jacques; LE PILON, L. (1988): *Les communautés cambodgienne et laotienne de Québec*. Québec, Universitat Laval, Laboratoire de Recherches Anthropologiques.
- DRIEDGER, Leo (1989): *The Ethnic Factor: Identity in Diversity*, Toronto, McGraw-Hill Ryerson.
- (1990): *Ethnic Demography: Canadian Immigrant, Racial and Cultural Variations*, Ottawa, Universitat de Carleton Press.
- (1991): *The Urban Factor: Sociology of Canadian Cities*, Ontario, Oxford University Press, Don Mills.
- DRIEDGER, Leo; CHURCH, Glenn (1974): «Residential Segregation and Institutional Completeness: A Comparison of Ethnic Minorities», *Revue Canadienne de Sociologie et d'Anthropologie / Canadian Review of Sociology and Anthropology*, núm. 11 (1, febrer), pàg. 30-52.

- DUNCAN, James; LEY, David (ed.) (1993): *Place/Culture/Representation*, Londres i Nova York, Routledge.
- FAIRCHILD TELEVISION (2001): *Beyond the numbers. Running an effective campaign in the chinese market*, Vancouver, Fairchild Television.
- FATHI, Asghar (1973): «Mass Media and a Moslem Immigrant Community in Canada», *Anthropologica*, núm. 15 (2), pàg. 201-230.
- FOSTER, Lois; SEITZ, Anne (1989): «The Politicization of Language Issues in “Multicultural” Societies: Some Australian and Canadian Comparisons», *Canadian-Ethnic-Studies / Etudes-Ethniques-au-Canada*, núm. 21 (3), pàg. 55-73.
- FRIDERES, J. S. (1989): «Visible Minority Groups and Second-Language Programs: Language Adaptation», *International Journal of the Sociology of Language*, núm. 80, pàg. 83-98.
- GERMAIN, Annick; ARCHAMBAULT, Julie; DANSEREAU, Francine; BLANC, Bernadette; CHARBONNEAU, Johanne; ROSE, Damaris (1995): *Cohabitation interéthnique et vie de quartier. Rapport pour Gouvernement du Québec*, Mont-real, Ministère des Affaires internationales de l’immigration et des communautés culturelles et de la Ville de Montréal, INRS Urbanisation (Govern de Quebec).
- GOSSELIN, Jean Pierre (1984): «Eleventh-Hour Immigration: Latin Americans; Une Immigration de l’onzième heure: les Latino-Américains», *Recherches Sociographiques*, núm. 25 (3, setembre-desembre), pàg. 393-420.
- GOZA, Franklin (1994): «Brazilian Immigration to North America», *International Migration Review*, núm. 28 (1, 105, primavera), pàg. 136-152.
- HAWKINS, Freda (1991): *Critical Years in Immigration: Canada and Australia Compared*, Mont-real, McGill-Queen’s Press.
- HERBERG, E. N. (1989): *Ethnic Groups in Canada*, Toronto, Nelson.
- HIEBERT, Daniel (1998): *The Changing Social Geography of Immigrant Settlement in Vancouver*, «Working Papers», núm. 16, Vancouver, RIIM-Research on Immigration and Integration in the Metropolis. <<http://riim.metropolis.net/Virtual%20Library/1998/wp9816.pdf>>.
- JOHNSON, Graham E. (1992): «Ethnic and Racial Communities in Canada and Problems of Adaptation: Chinese Canadians in the Contemporary Period», *Ethnic Groups*, núm. 93 (3), pàg. 151-174.
- (1994): «Hong Kong Immigration and the Chinese Community», a: *Reluctant Exiles* (editor: R. SKELDON), Nova York, M. E. Sharpe.
- JONES, Frank E. (1987): «Age at Immigration and Education: Further Explorations», *International Migration Review*, núm. 21 (1, primavera), pàg. 70-85.

- KALBACH, Warren E. (1990): «Ethnic residential segregation and its significance for the individual in an urban setting» a: *Ethnic Identity and Equality* (editor: Warren E. KALBACH), Toronto, University of Toronto Press, pàg. 92-134.
- KALIN, Rudolf (1979): «Ethnic and Multicultural Attitudes among Children in a Canadian City», *Canadian-Ethnic-Studies / Etudes-Ethniques-au-Canada*, núm. 11 (1), pàg. 69-81.
- KALLEN, Evelyn (1982): «Multiculturalism: ideology, policy and reality», *Journal of Canadian Studies*, núm. 17, pàg. 51-63.
- KELNER, Merrijoy; KALLEN, Evelyn (1974): «The multicultural policy: Canada's response to ethnic diversity», *Journal of Comparative Sociology*, núm. 2, pàg. 21-34.
- KLOTZ, Hattie (1999): «Chinese: English Canada's second language», *The Ottawa Citizen*, 27 d'octubre.
- KUNIN, Roslyn (1993): «Foreign Students, Visitors and Immigration to British Columbia», *Asian and Pacific Migration Journal*, núm. 2 (4), pàg. 451-465.
- LABELLE, Micheline (1990): «Immigration, culture et question nationale», *Cahiers de recherche sociologique*, núm. 14, pàg. 143-151.
- LAL, Barbara Ballis (1986): «The "Chicago School" of American sociology, symbolic interactionism, and race relations theory» (capítol 13), a: *Theories of Race and Ethnic Relations* (editors: John REX i David MASON) (Comparative Ethnic and Race Relations), Cambridge, Cambridge University Press, pàg. 280-298.
- LALONDE, Richard N.; CAMERON, James E. (1993): «An Intergroup Perspective on Immigrant Acculturation with a Focus on Collective Strategies», *International Journal of Psychology/Journal International de Psychologie*, núm. 28 (1, febrer), pàg. 57-74.
- LAMBERT, Wallace E.; MOGHADDAM, Fathali M.; SORIN, Jean; SORIN, Simone (1990): «Assimilation vs. Multiculturalism: Views from a Community in France», *Sociological Forum*, núm. 5 (3, setembre), pàg. 387-411.
- LANGLOIS, Simon (2000): «The contemporary Canadian state: redefining a social and political union», Paper prepared for Theodore Caplow (editor), *Leviathan Transformed. Seven National States in the New Century*, Mont-real, McGill Queen's University Press.
- LEVIN, Benjamin, & RIFFEL, J. Anthony (1994): «Dealing with diversity: Some propositions from Canadian Education», *Education Policy Analysis Archives*, vol. 2, núm. 2, pàg. 1-5.
- LI, Peter S. (1998): *Chinese in Canada*, Toronto, Oxford University Press.

- (2001): «The Economics of Minority Language Identity», Paper written for the Policy-Research Seminar on Identity (Halifax, 2 de novembre de 2001).
- LIEBERSON, Stanley; WATERS, Mary (1988): *From Many Strands: Ethnic and Racial Groups in Contemporary America*, Nova York, Russell Sage Foundation.
- MAJHANOVICH, Suzanne (1996). «Canadian Multiculturalism at the Crossroads: Implications for Education», 9th. *World Congress of Comparative and International Education*, juliol 1996, Sidney, Austràlia. Text inèdit.
- Mc ANDREW, Marie (2001): *Immigration et diversité à l'école. Le débat québécois dans une perspective comparative*, Mont-real, Les Presses de l'Université Laval.
- MOODLEY, Kogila (1983): «Canadian Multiculturalism as Ideology», *Ethnic and Racial Studies* (3, juliol), pàg. 320-331.
- NELSEN, Frank C. (1980): «Theories of Assimilation in Historical Perspective», *Revista Internacional de Sociología*, núm. 38 (36, octubre-desembre), pàg. 615-630.
- NOGLE, June Marie (1994): «Internal Migration for Recent Immigrants to Canada», *International Migration Review*, núm. 28 (1, 105, primavera), pàg. 31-48.
- OLSON, Sherry; KOBAYASHI, Audrey (1993): «The emerging ethnocultural mosaic», a: *The Changing Social Geography of Canadian Cities* (editors: L. S. BOURNE, David LEY), Mont-real i Kingston, McGill-Queen's Press, pàg. 138-152.
- PALMER, Howard (1989): «Ethnicity and Pluralism in North America: A Comparison of the Canadian and United States Perspectives; Etnicidad y pluralismo en America del Norte: Comparación de las perspectivas canadiense y estadounidense», *Estudios Migratorios Latinoamericanos*, núm. 12 (agost), pàg. 257-286.
- PAREDES, Milagros (1987): «Immigrant Women and Second-Language Education: A Study of Unequal Access to Linguistic Resources», *Resources-for-Feminist-Research/Documentation-sur-la-Recherche-Féministe*, núm. 16 (1, març), pàg. 23-27.
- PAREKH, Navin M. (1990): «Cultural and Racial Diversity in Canada: Institutional Responses. A Paper Submitted to Health and Welfare Canada», *Demographic Review Secretariat*, març de 1990.
- PARK, Robert E. (1936): «Human ecology», *American Journal of Sociology*, núm. 42, pàg. 1-15.
- (1940): *Race and Culture*, Nova York, Free Press of Glencoe, Ill.
- PENDAKUR, Krishna i PENDAKUR, Ravi (2000): «Speaking in Tongues: Lan-

- guage as both human capital and ethnicity». <<http://www.sfu.ca/~pendakur/language.pdf>>.
- PERESSINI, Mauro (1994): «Utilitarian Attachment and Rejection of the Ethnic Game: Relationship with the Host Country in the Life Stories of a Group of Italian Immigrants in Montreal; Attachement utilitaire et refus du jeu ethnique. Le Rapport au pays d'accueil dans les recits de vie d'un groupe d'immigrants italo-montréalais», *Revue internationale d'action communautaire / International Review of Community Development*, núm. 31 (71, primavera), pàg. 47-61.
- QUEBEC, MINISTERE DES COMMUNAUTES CULTURELLES ET IMMIGRATION (1990): *Let's Build Quebec Together: A Policy Statement on Immigration and Integration*, Mont-real, Direction des communications.
- (1990): *Integrating Immigrants and Quebecers from the Cultural Communities: Background and Strategy Paper*, Mont-real, Direction des communications.
- RADECKI, Henry; HEYDENKORN, Benedykt (1976): *A Member of a Distinguished Family: The Polish Group in Canada*, McClelland and Stewart, Toronto, Part of the Generations Series.
- TONKS, Randal, *et alii* (1999): *Am I a Canadian, an Ethnic, or an Ethnic Canadian? Dilemmas of second generation Immigrant Youth*, «Working Papers», núm. 16, Vancouver, RIIM-Research on Immigration and Integration in the Metropolis.<<http://riim.metropolis.net/Virtual%20Library/1999/wp9916.pdf>>.
- RAO, Lakshmana; RICHMOND, Anthony H.; ZUBRZYCKI, Jerzy (1984): *Immigrants in Canada and Australia: Demographic Aspects and Education*, vol. 1, Toronto, Universitat de York.
- RAPPAK, J. Peter; RAPPAK, Mary S. (1990): «Analysis of the Demographic Implications of Varying Immigration Levels and the Age Structure of Immigrants», presentat en unes conferències de la Canadian Population Society, Victòria, juny.
- REITZ, Jeffrey G. (1980): «Immigration and Internethnic Relationships in Canada», a: *Cultural Boundaries and the Cohesion of Canada*, (editors: BRETON, Raymond *et al.*), Mont-real, Institute for Research on Public Policy.
- (1980): «Immigrants, their descendants, and the cohesion of Canada», a: *Cultural Boundaries and the Cohesion of Canada*, (editors: BRETON, Raymond; REITZ, Jeffrey G.; VALENTINE, Victor), Mont-real, Institute for Research on Public Policy.
- (1980): *The Survival of Ethnic Groups*, Toronto, McGraw Hill Ryerson.
- RICHMOND, A. (1988): *Immigration and Ethnic Conflict*, Nova York, St. Martin's Press.

- RICHMOND, Anthony H. (1986): «Ethnogenerational Variation in Educational Achievement», *Canadian-Ethnic-Studies / Etudes-Ethniques-au-Canada*, núm. 18 (3), pàg. 75-89.
- ROBERTS, Lance W.; CLIFTON, Rodnew A. (1990): «Multiculturalism in Canada: a sociological perspective», a: *Race and Ethnic Relations in Canada* (editor: LI, Peter S.), Toronto, Oxford University Press.
- SAMUEL, T. John (1990): «Third World Immigration and Multiculturalism», a: *Ethnic Demography* (editors: HALLI, S. et al.), Ottawa, Carleton University Press.
- SANFILIPPO, Matteo (1989): «Ethnicity Is an Elusive Concept. New Studies on the Italian Communities in Canada; "Ethnicity Is an Elusive Concept." Nuovi studi sulle comunità italiane in Canada», *Studi-Emigrazione / Études-Migrations*, núm. 26 (95, setembre), pàg. 417-425.
- SATZEWICH, Victor (ed.) (1992): *Deconstructing a Nation: Immigration, Multiculturalism and Racism in '90s' Canada*, Halifax, Fernwood.
- SOUGLOBIN, Sergei (1991): «Ethnic Politics in a Multi-Ethnic State: Canadian Immigrant Communities and Political Process», *Migracijske teme*, núm. 7 (1, maig), pàg. 47-58.
- STANDING COMMITTEE ON MULTICULTURALISM (1987): *Multiculturalism: Building the Canadian Mosaic: Report of the Standing Committee on Multiculturalism*, Ottawa, Supply and Services Canada.
- STATISTICS CANADA (1997): *The Daily* (2 de desembre de 1997).
- SWEETMAN, Arthur (1999): *Immigrant Children in Grade School. An International Perspective*, «Working Papers», núm. 26, Vancouver, RIIM-Research on Immigration and Integration in the Metropolis. <<http://riim.metropolis.net/Virtual%20Library/1999/wp9926.pdf>>.
- TAYLOR, D.; WRIGHT, S.; MOGHADDAM, F.; LALONDE, R. (1988): *The Integration of Visible Minority Women to Quebec Society*, Mont-real, Conseil Québécois de la recherche sociale.
- THOMAS, William L.; ZNANIEKI, Florian (1918-20, 1984): *The Polish Peasant in Europe and America*, editat i presentat per Eli Zaretsky ed., Urbana, University of Illinois Press.
- UJIMOTO, K. V. (1987): «The ethnic dimension of aging in Canada», a: *Aging in Canada: Social Perspectives*, 2a ed. (editor: MARSHALL, V. M.), Toronto, Fitzhenry and Whiteside.
- UNGERLEIDER, Charles S. (1992): «Immigration, Multiculturalism, and Citizenship: The Development of the Canadian Social Justice Infrastructure», *Canadian-Ethnic-Studies/Etudes-Ethniques-au-Canada*, núm. 24 (3), pàg. 7-22.
- UNITED WAY OF GREATER TORONTO (1985): *Overview of Social and Econo-*

- mic Conditions and Trends in Metropolitan Toronto*, Toronto, Department of Planning, Allocations and Government Relations, United Way (no publicat).
- VALPY, Michael (1991): «Support crambling for cultural mosaic», *Globe and Mail* (3, abril), A9.
- VAN-DEN-BERGHE, Pierre L. (1983): «Australia, Canada and the United States: Ethnic Melting Pots or Plural Societies?», *Australian and New Zealand Journal of Sociology*, núm. 19 (2, juliol), pàg. 238-252.
- VANDERKAMP, John; GRANT, E. Kenneth (1988): «Canadian internal migration statistics: some comparisons and evaluations», *Canadian Journal of regional Science/Revue canadienne des sciences regionales*, núm. XI (1), pàg. 9-32.
- VELTMAN, Calvin (1983): «L'évolution de la ségrégation linguistique à Montréal, 1951-81», *Recherches Sociographiques SSLV* (3), pàg. 379-390.
- (1988): «L'impact de l'immigration internationale sur l'équilibre linguistique à Montreal», *Demography, Health and Welfare*, Canada, Ottawa.
- WALDINGER, Roger D. (1994): «The making of an immigrant niche», *International Migration Review* (28), pàg. 211-232.
- (1995): «When the melting pot boils over: the Irish, Jews, Blacks, and Koreans of New York», a: *The Bubbling Cauldron: Race, Ethnicity and The Urban Crisis* (editors: SMITH, Michael Peter; FEAGIN, Joe R.), Minneapolis i Londres, University of Minnesota Press, pàg. 265-281.
- WEIERMAIR, Klaus (1976): «The Economic Effects of Language Training to Immigrants: A Case Study», *International Migration Review*, núm. 10 (2, estiu), pàg. 205-219.
- WIENFELD, Morton (1988): *Immigration and Canada's Population Future: A Nation Building Vision*, (Discussion Paper for the Department of Sociology), Mont-real, McGill University.
- WOOD, P. K. (1995): *Nationalism from the Margins: The Development of National and Ethnic Identities among Italian Immigrants in Alberta and British Columbia, 1880-1980*, Ph. D. Dissertation, Durham, NC, Duke University.
- ZENNER, Walter P. (1982): «Arabic-Speaking Immigrants in North America as Middleman Minorities», *Ethnic and Racial Studies*, núm. 5 (4, octubre), pàg. 457-477.
- ZIEGLER, Suzanne (1980): «School for Life: The Experience of Italian Immigrants in Canadian Schools», *Human Organization*, núm. 39 (3, tardor), pàg. 263-267.

LANGUAGE AND NEW MIGRATIONS:
THE CANADIAN EXPERIENCE AND THE
SITUATION IN CATALONIA

Albert BASTARDAS I BOADA

The migrations of recent years pose new challenges for the social use of Catalan. It behooves institutions to create a foundation for the Catalan population to understand and accept these phenomena so as to facilitate the integration of these new citizens.

The case of Canada indicates that an open attitude on the part of the indigenous population is essential for integration. Every year since 1990, this country has received about 200,000 immigrants, most of whom are of Asian origin. Sociolinguistic analyses indicate that while typically the first generation does not do a good job of learning the country's languages, English and French, the second generation has already developed a mastery of them. The degree of mastery depends on the social level and the size of the ethnic group. In the case of the Chinese, for example, there is a greater degree of language maintenance because they tend to congregate in closed groups that function in Chinese.

In the specific case of Quebec, while a majority of the students who reached the province before turning 15 adopt French as their lingua franca, English wins out among the adult population. The Quebec government has control over immigration and can give preference to French-culture immigrants in order to facilitate their integration.

In Catalonia, it is important for the Generalitat (the Autonomous Govern-

LENGUA Y NUEVAS MIGRACIONES:
LAS EXPERIENCIAS CANADIENSES
Y LA SITUACIÓN EN CATALUÑA

Albert BASTARDAS I BOADA

Las migraciones de los últimos años plantean nuevos retos en el uso social del catalán. Desde las instituciones conviene crear las bases para que estos fenómenos sean comprendidos y aceptados por la población catalana para facilitar la integración de estos nuevos ciudadanos.

El caso de Canadá indica que la actitud abierta de la población autóctona es esencial en la integración. A este país llegan anualmente (desde 1990) unos 200.000 inmigrantes, en su mayoría de origen asiático. Los análisis sociolingüísticos indican que la primera generación suele aprender mal las lenguas del país (inglés y francés), pero que la segunda generación ya las domina. El grado de dominio depende del nivel social y del tamaño del grupo nacional; en el caso de los chinos, por ejemplo, se constata un mayor grado de conservación del idioma porque suelen permanecer en grupos cerrados que funcionan en chino.

En el caso concreto de Quebec, la población escolarizada en Quebec que llega antes de cumplir los 15 años adopta mayoritariamente el francés como lengua vehicular, pero entre los adultos se impone el inglés. El gobierno quebequés tiene competencias en inmigración y puede dar preferencia a inmigrantes de cultura francesa para facilitar su integración.

En Cataluña sería importante que la

ment of Catalonia) to have jurisdiction over immigration matters in order for new citizens to understand the reality of the Catalan sociolinguistic situation. The necessary conditions must be created to allow these new citizens to acquire knowledge of both official languages. The Catalan situation is less favorable than that of Quebec because in Catalonia, Catalan is often not the language of interaction on the street.

Generalitat tuviera competencias en inmigración para que los nuevos ciudadanos comprendieran cuál es la situación sociolingüística catalana. Se deben crear las condiciones necesarias para que puedan acceder al conocimiento de las dos lenguas oficiales. La situación catalana es menos favorable que la de Quebec porque en Cataluña el catalán a menudo no es la lengua de interacción en la calle.